

נחמד למקרא

לעילוי נשמת
האישה הצדקנית
מרת עליזה בת מזל טוב ע"ה
למשפחת מלכא

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת כי תבוא

וצריך לומר, דעיקר מעלת ארץ ישראל היא מחמת בית המקדש השרוי בתוכה, לכן הקדים הכתוב בית המקדש לארץ ישראל. וכע"ז כתב המלבי"ם בפירושו "התורה והמצוה" על ה"ספרי" (שם), דזכר בית המקדש קודם נתינת הארץ, לחלוק כבוד אל המקום אשר הוא בו.

עוד כתב (שם) לבאר, עפ"מ שסיים ה"ספרי" (שם) "בשכר ביאתנו אל המקום הזה, ניתן לנו את הארץ הזאת", והיינו בשביל שיבנו את בית המקדש, נתן ה' להם את הארץ.

❦

עוד יש ליישב, עפ"מ שכתב ב"תרגום יונתן בן עוזיאל" עה"פ (שמות יט, ד) "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי", שהביאם הקב"ה על כנפי נשרים לבית המקדש לעשות קרבן פסח, ולאחמ"כ החזירים למצרים, עיי"ש. נמצא, שאכן הגיעו קודם לבית המקדש, ורק לאחמ"כ לארץ ישראל. וכן מובא ליישב בספר "שלל רב" (עמ' רצו) ביתר ביאור, עיי"ש.

❦

ובפירוש "באר בשדה" (כאן) כתב לבאר, דהזכיר מתנת הארץ באחרונה, כדי לסיים (פסוק י) "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה" וכו', דדבר זה נמשך ממתנת הארץ.

❦

ע"י עוד בספר "להתעודן באהבתך" (עמ' שנו), שהביא בשם ה"תפוחי חיים" לבאר, עפ"מ דאיתא בחז"ל שבשעת מתן תורה נעקר הר המוריה ובא להר סיני. נמצא, שהיו במקום בית המקדש, עוד קודם שניתן להם ארץ ישראל, לכן הקדים הכתוב "ויבאנו אל המקום הזה" שהוא בית המקדש, קודם "ויתן לנו את הארץ הזאת", עכ"ד.

אך יש להעיר ע"ז, דבבאר כתב "ויבאנו", משמע, שעם ישראל באו אל המקום הזה, דהיינו בית המקדש, ולא שבית המקדש - הר המוריה, בא אליהם להר סיני.

"ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגור אלפיך ועשיתרות צאנך" (כוז, ד)

"שגור אלפיך. וללות צקך, שהכמהה משגרת ממעיה."

הנה, בתרגום "אונקלוס" (כאן) על תיבות "ופרי בהמתך שגור אלפיך", איתא: "וולדא דבעירך בקרי תוריק", והיינו ד"פרי בהמתך" הם הוולדות. אולם, רש"י פירש ד"שגור אלפיך" הם הוולדות. ולדבריו צ"ב, הלא כבר נתברכו בזה - "ופרי בהמתך".

וצריך לומר, לדברי רש"י "פרי בהמתך" אין זה ולדות כפשוטו, אלא כל היוצא מן הבהמה, כגון צמר וחלב, דגם על דברים אלו שייך לומר - "פרי". ע"י עוד מש"כ בסמוך (פסוק ה).

"ולקוזת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלוך נתן לך וישבות בטנא והלכת אל המקום אשר יבזור ה' אלוך לשיכן שמו שם" (כו, ב)

"מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תלנה שצנכה, כוונת עליה גמי לסימן, ואומר הרי זו ציכוריס" (ציכוריס פ"ג, מ"א).

הנה, בבכורים (שם) תנן: "כיצד מפרישין הבכורים, יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רמון שביכר, קושרו בגמי, ואומר הרי אלו בכורים".

ויש לעיין, מדוע רש"י (כאן) הזכיר רק "תאנה". ובפשטות, רש"י קיצר בלשונו, ונקט רק את הדבר הראשון שהתנא הזכיר.

וב"שפתי חכמים" (אות ה) כתב לבאר, דהא דנקט רש"י "תאנה", לפי שממהרת להתבשל יותר מכל שאר פירות, עכ"ד. והיינו משום דכתיב "מראשית כל פרי האדמה", משמע, הפרי הראשון שנתבכר (ע"פ "גור אריה", כאן).

ע"י עוד, בפירוש "צדה לדרך" (כאן) שהקשה, כיון דגפן מוקדם במקרא לתאנה (לעיל ח, ח), למה לא נקט רש"י "ורואה אשכול ענבים שביכר". ותירץ, דקרא נחית לספר בשבח ארץ ישראל, לכן הקדים המשובח יותר, דהיינו גפן, אבל כאן גבי בכורים דמיירי באכילתן, כי בכורים ניתנו לאכילה דוקא, ולא לקנות בהם שום דבר, כדתנן בסוף מסכת בכורים, הקדים רש"י המתבכר תחילה דהיינו תאנה.

❦

ונראה עוד לבאר, דהנה איתא בחז"ל (עירובין נד): "למה נמשלו דברי תורה כתאנה, מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם". ופרש"י (שם) "כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים, שאינן מתבשלין בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן".

הרי שטבע עץ התאנה לבשל פירותיו אחד אחד, וא"כ רק בתאנה שייך שיראה תאנה אחת שביכרה, לכך נקט רש"י "תאנה". וכ"כ בפירוש "נחלת יעקב" (כאן), עיי"ש.

"ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת זולב ודבש" (כו, ט)

"אל המקום הזה. זה צית המקדש" (ספרי כו, ט).

"ויתן לנו את הארץ. כמשמעו."

יש להעיר, לדברי רש"י הסדר בכתוב היה צריך להיות הפוך, דהא תחילה באו אל ארץ ישראל, ולאחמ"כ בנו את בית המקדש, והו"ל למימר "ויתן לנו את הארץ הזאת ויבאנו אל המקום הזה".

"ברוך טנאך ומשארתך" (כוז, ה)

"זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יזסלנו הארבה"
(כוז, לז)

"צדק טנאך. פירותיך. דבר אחר, טנאך, דבר לח שאתה מסנן בסלים".

"יחסלנו. יכלנו, ועל פס כך נקרא חסיל, שמכלה את הכל"
(ירושלמי תענית פ"ג, ה"ו).

יש להעיר, לפירוש רש"י הראשון ד"טנאך" הם פירותיך, הלא כבר נתברכו בזה לעיל (פסוק ד) "ופרי אדמתך".

צריך ביאור, הא האדמה נתקללה שלא תוציא פירות - "והארץ אשר תחתיך ברזל" (פסוק כג), עי' רש"י (שם) "בין שהיא כנחושת, בין שהיא כברזל, לא תוציא פירות", כ"ש שלא תוציא זרע רב, ומהו שנאמר "זרע רב תוציא השדה".

ונראה, דמשום האי טעמא הביא רש"י "דבר אחר, טנאך, דבר לח" וכו'. שו"ר שכ"כ הרע"ב (כאן) "לפי שהפירות כבר נאמרו 'ברוך פרי אדמתך', לכך פירש - דבר אחר, דבר לח שמסננין בסלים, דהיינו משקיין שלא נתברכו עדיין".

ונראה לומר, דזה גופיה הקללה, שפעמים מסוימות תוציא השדה זרע רב, רק בשביל שיחסלנו הארבה, ולא יאסוף אלא מעט.

ובדוחק יש לומר, דהברכה היא גם לענין הכמות וגם לענין האיכות, ולכך נכפל. ואם כנים הדברים, יש ליישב נמי הכפילות אליבא דרש"י בברכת ולדות הבהמה (עי' לעיל פסוק ד).

ובעיקר דברי רש"י (כאן) יש להעיר, כיון דנקרא "חסיל", על שם שמכלה את הכל, מהו שנאמר "ומעט תאסף", הא מכלה הוא את הכל, אפילו את המעט, וא"כ אין מה לאסוף כלל.

"והיה אם לא תשמע בקול ה' אלוקיך לשמר לעשות את כל מצותיו וזקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגור" (כוז, טו)

"ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך" (כט, ד)

הנה, לעיל (פסוק א) גבי "אם שמוע תשמע", נאמר - "לשמר לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום", נקט הכתוב רק "מצותיו", ואילו הכא גבי "אם לא תשמע", הזכיר הכתוב גם "חקתיו".

יש לדקדק, מדוע גבי שמלה נקט הכתוב לשון רבים - "שלמתיכם", ואילו גבי מנעל נקט לשון יחיד - "נעלך".

ונראה, משום דקיי"ל (עי' חגיגה ה. סוטה יא. רש"י שמות לד, ז) "מידה טובה מרובה ממידת פורענות", לכך גבי קיבול שכר - "אם שמוע תשמע", סגי בקיום "מצותיו" גם בלי "חקתיו", כדי לקבל את כל הברכות, משא"כ גבי עונש - "אם לא תשמע", בענין שיעבור על "מצותיו" ועל "חקתיו", כדי שיחולו הקללות.

ושו"ר ב"טעמא דקרא" (כאן) שכתב, דמכאן רמז לצואת רבי יהודה החסיד, שלא ללבוש מנעלים של מת, ולכן בגדים כשמת אחד לבש אחר בגדו, נאמר לשון רבים "שלמתיכם", משא"כ מנעלים שלא נעלו אלא רק אחד, נאמר לשון יחיד "נעלך". וסיים - וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

"פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת והיית רק עשוק ורצוץ כל הימים" (כוז, לז)

ועפ"ז, ביאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד בספר "שמעה תפלתו" (עמ' מד)], מה שמברכים בברכות השחר - "שעשה לי כל צרכי", בלשון יחיד, ואילו שאר הברכות "פוקח עורים" וכו', מברכים בלשון רבים.

יש לעיין, כיון שהקללה היא שיאכלו הגויים את מה שיגעו, מהי הרבותא ש"יאכל עם אשר לא ידעת", טפי מעם אשר ידעת.

דהנה, מבואר בברכות (ס:) דברכת "שעשה לי כל צרכי", היא על המנעלים, א"כ זוהי ברכה פרטית, לפי שמנעלים אינם עוברים בירושה, דאין נועלים מנעלים של מת, נמצא שלכל אדם יש מנעל המיוחד רק לו, לכך מברכים בלשון יחיד - "לי".

והנה, כה"ג נאמר להלן (פסוק לו) "יולך ה' אתך וכו' אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתך" וכו'. וכן (פסוק מט) "ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא תשמע לשנו". אך התם א"ש, דעל ידי זה שאינו מכירם ואינו יודע לשונם, יש יותר מורא ופחד. אולם, הכא דאיירי שיאכלו את מה שיגעו, מאי נפ"מ אם זה עם רחוק אם עם קרוב.

בנותן טעם להביא כאן, עוד רמז שראיתי מביאים לצואת רבי יהודה החסיד, מקרא להלן (כח, סה) "ולא יהיה מנוח לכף רגלך, ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש", ד"לא יהיה מנוח", היינו שלא יהיו מנעליו של מנוח [מת], "לכף רגלך", משום שיכול להתקיים בו סיפא דקרא ח"ו.

ברכת "אהבת עולם" אנו אומרים: "ותן בלבנו בינה וכו', לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

וצריך לבאר כפל הלשון, דהנה "לשמור" הוא מצוות לא תעשה, דכל השמר, פן, ואל אינו אלא לא תעשה (עירובין צו.), "לעשות" הוא מצוות עשה, כפשוטו, אך מהו "לקיים".

ונראה, ד"לקיים" הוא לעשות רצון ה' גם בלי ציווי, כאדם שעושה רצון אדונו גם בלי שיבקש ממנו, שיודע שבדבר זה גורם לו נחת רוח, כמש"כ ה"מסילת ישרים" (פרק יח) "מי שאוהב את הבורא יתברך שמו אהבה אמיתית, לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו, שאילו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל, ואף על פי שלא אמרו אביו אלא פעם אחת ובחצי דיבור, הנה די לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו נוטה, לעשות לו גם את אשר לא אמר לו בפירוש, כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר ההוא נחת רוח לפניו, ולא ימתין שיצוהו יותר בפירוש או שיאמר לו פעם אחרת וכו', וזהו הנקרא - עושה נחת רוח ליוצרו", עיי"ש.

וזהו נמי ענין המלכת הקב"ה בראש השנה - "מלוך על כל העולם כולו בכבודך", וכמו שאומרים בעלי המוסר, שעיקר המלכת הקב"ה היא על האדם עצמו, שאדם יריגש עצמו עבד לה' יתברך, שכל פעולה ופעולה שלו תהיה על דעת המקום ברוך הוא, לעשות נחת רוח לפניו.

הגאון הצדיק רבי דב יפה זצ"ל, משגיח ישיבת "כפר חסידים", היה רגיל לומר, שאנשים מחפשים אחר סגולות ועניינים שונים, אך יש לזכור כי "הייתם לי סגלה" (שמות יט, ה) - להיות עבד לה' יתברך, היא סגולת כל הסגולות.